

AZ ISKOLA A TÁRSADALOM, KÖZEGÉSZSÉGÜGY ÉS TESTNEVELÉSÜGY SZOLGÁLATÁBAN

Írta: Dr. Purebl Győző székesfőv. tanácsnok, egy. in. tanár.

I.

A háború és azután következő súlyos esztendő, a trianoni végzetes szerződés, — amely hazánknak jórészt lekapcsolta, honfitársainkat az idegenbe taszította — nehéz és keserű napokat hoztak fővárosunkra is, s ezen katasztrófának sok intézményünk vallotta kárát. Amidőn a fővárosban elterjedt annak a híre, hogy a mozgósítást elrendelték és hogy háborút viselünk, amidőn megmozdultak a haderők és vidékről felvonultak a mozgósított katonáinknak ezrei, a kaszárnyák szűknek bizonyultak. Az átvonuló hadsereget fedél alá kellett juttatni s miként mindenkor, úgy most is az iskolákat vették igénybe, természetesen a pedagógia, az iskolai ellátás kárára, mert hiszen ezekből az iskolákból a tanulókat ki kellett vonultatni és az iskolák jó időre kaszárnyák lettek.

Az iskolában csak tanításnak szabadna folynia, az iskolának a tudomány előcsarnokának kell lennie, ahonnan ifjaink az életbe kikerülnek. Sajnos, ma is, miként az elmúlt időkben, az iskola közhely s a jótékonyosság, szociális ellátás, sport, közegészségügy, egyesületi ügy stb. szolgálatában áll. Nem tudom, minden városban így történik-e ez, de nálunk a fővárosban az iskola egy gyűjtőhely, s ha valakinek, vagy valakiknek bizonyos cél elérésére nincsen helyisége, mindjárt az iskola ötlük a szemükbe és azt igyeksenek rekvirálni a maguk számára. Természetes, hogy bármennyi iskolája is volna a fővárosnak, az mind kevésnek bizonyul igazi hivatása a tanítás számára. Hiába minden ellentörekvés, a közérdek jeligéje alatt foglaltatnak le épületeink, vagy annak egyes részei. Miként fent említettem, különösen áll ez a helyzet a háborús és a háború utáni időkre. A háborúban katonai alakulatok, átmeneti beszállásolások és

kórházak célját szolgálták iskoláink nagy részben, a háború után pedig a menekültek vették igénybe ezeket. A katonai ellátások nem okoztak annyi kárt és veszteséget, mint a menekültek által való lefoglalás. Itt a természetbeni elhasználódáson felül okozott károk és rongálások tetemesek.

1916-ban, az oláhok első betörése alkalmával, a menekültek nagy tömegei lepik el a fővárost. Lerongyolt, éhező, mindenüket elvesztett szerencsétlen polgártársainkat már a vonaton fogadják iskoláink testületi tagjai, a Vörös Kereszt támogató bizottsága és ez alkalommal az állam, a főváros és a társadalom összefogott, hogy a menekülők baján segítsen. Ezek résztvesznek a menekültek elhelyezésében, anyagi, természetbeni támogatást nyújtanak azonnal s az első fölbuzdulásban nagy a részvét a főváros apraja és nagyja részéről. Természetes, midőn a menekültek elhelyezéséről volt szó, ismételten mindenki, még a hatóság is, elsősorban az iskolákra gondol, s legszebb, mondhatni újonan épült iskoláinkba helyezik el őket. Körülbelül 50 iskoláról lehet szó, ahol ez az elhelyezés megtörtént. Hernád-utca, Telep-utca, Lajos-utca, Elemér-utca, Dembinszky-utca, Baross-utca, Szegényház-utca iskoláiba történt az első betelepítés. Kibővítik ezt a betelepítést azoknál az iskoláknál is, ahol a hadikórházak megszűnnek. A galíciai menekültek és az orosz hadifoglyok összegyűjtésére és ideiglenes elhelyezésére a Hernád-utcai iskola szolgál. Fokozódik ez a telepítés 1918. őszén, majd 1919. őszén, amidőn a megszállott területekről tömegével vándorolnak hozzánk a menekülő testvéreink.

A menekültek ellátását, a segítő, támogató, elhelyező munkát elsőizben a menekültügyi kormánybiztos látja el. A Vörös Kereszttől átveszi a kórházi ágyfelszereléseket, társadalmi úton gondoskodik a legszükségesebb felszerelésről, igénybe veszi a fenti iskolák bútorzatát, edényeit és egyéb tárgyait. 1920-ban a kormánybiztos már egyes iskolákat kiürített és átadja a menekült-ügyeket az Országos Menekültügyi Hivatalnak, amelyet erre a célra külön szerveztek. Ez a hivatal telepvezetőket bíz meg az egyes telepek vezetésével. A főváros képviselői bizonyos kikötések mellett 1920. június 30-ig bér nélkül, ingyenesen átadják

az Országos Menekültügyi Hivatalnak a még elfoglalt, a főváros tulajdonában levő iskolákat és felszereléseket.

Bár a főváros s ezen úton a társadalom a legnagyobb szeretettel kezelte a menekülteket, e téren mégis erős visszaélések történtek. A menekültek egy részének nem volt olyan foglalkozása a megszállott területeken, amely miatt el kellett volna onnan jönnie, de nálunk az alkotmányosabb élet, a valuta spekuláció és más egyéb nem kényszerítő körülmények tömegével vonzották a menekülteket. Számuk egyre nő, (cigányzenész, varrónő, foglalkozás nélküli kétes elemek stb.) és sok olyan is nyer nálunk elhelyezést, akinek tulajdonképpen nem a fővárosban lett volna a helye, hanem őt a környéken elhelyező perifériának kellett volna felvenni. Sőt nagy tömegben nem menekült egyének is felvétetnek. Az Országos Menekültügyi Hivatal ahelyett, hogy az időközönként megüresedő férőhelyeket nem töltötte volna be, minden megüresedett férőhelyre újabbakat és újabbakat helyez el s így a kiürítés teljesen lehetetlenné válik. E téren nagy a fluktuáció.

A főváros tanácsa többszörösen ismételten sürgeti az épületeknek és felszereléseknek visszaadását és kéri az említett hivatalt, hogy a megüresedett helyek ne töltessenek be, de minden fáradozás teljesen eredménytelen volt. Az átadott épületek, helyiségek és felszerelések a borzalmas pusztítás képét viselik. Hiányzott a kellő felügyelet, ellenőrzés és rendtartás. Tönkremennek a vízvezetéki berendezések, amelyeknek külső szereléseit leszedik, elhordják (csapok, fayance mosdók, vitzartányok). A nem gondozott vízvezetéki csövek befagyása folytán csőrepedések állnak elő, a vízömlések gyakoriak, a lefolyó csövek sűrűn eldugúlnak, szenny, piszok mindenütt. A gázvezetéket szerte-széjjel vezetik és a gázt nyílt csövön fogyasztják főzésre, sütésre és fűtésre. A Gázművek beszüntetik a gázszolgáltatást, mivel a tartozás horribilis és a fogyasztás nem ellenőrizhető. Az ablakokat a folyosón leszedik, üvegeit szobáik ablakaik pótlására használják fel, a ráamákat a szabadban hevertetik, a legtöbbjét feltüzelik. Takarítás, tisztántartás alig van. Benn a szobákban sűtnék-főznek, a pára mindent pusztít, ablakok éveken át tisztíttatlanok, tokok, ráámák korhadtak, a linóleum padlóburkolatota tönkre téve.

A menekültek közül sokan használják a kórházi és Vörös Kereszt felszerelésből az ágyakat, lepedőket, párnákat, pokrócokat, kancsó, veder, mosdó felszereléseket. Az iskola felszereléséből használják a gázkályhákat, iskolaszekrényeket, íróasztalokat, a napközi otthonok konyhaasztalait, székeket, Thonet ülőkéket, eltűnnek a konyhaedények s a Diákszálló felszereléseiből az ágyak, ami pedig megmaradt, az nagyrészen használhatatlanná vált (matrac, lepedő, párna, pokróc).

Az Országos Menekültügyi Hivatal rendeletére a telepvezetők ugyan a lakóktól karbantartás és az épület helyreállítási költségeire hozzájárulási díjakat szednek. Ma egy fülke 30.000 korona, kettős fülke 60 és egy terem 90.000 korona havonta. Meg kell állapítanunk azonban azt, hogy ezeket az összegeket nem igen fizetik. A menekültek között találunk sok jóra való, tisztességes lakót, akik kénytelenek lakás hiányában ebben a vegyes társaságban tartózkodni s ezek sokat panaszkodnak a szomszédok tisztátlansága és a nyomorúságos helyzet miatt.

A menekülteket az állam, a főváros és a társadalom mindezek dacára állandóan továbbra is többirányú segélyben részesíti. Ezen munkákban erősen részt vesznek a külföldi missiók és egyéb ad hoc bizottságok. A segélyeket az Országos Menekültügyi Hivatal osztja szét. Cipő, ruha segély, szappan, szvetter, pamut, különféle élelmiszerek, növényzsir, hordós hal, olcsó kenyér kerül kiosztásra. A különböző telepeket sokan látogatják is. Így 1920-ban Bethlen István gróf és Petrisevich-Horváth Emil államtitkár vezetésével külföldi missió tekinti meg, Máj lát h Gusztáv püspök több ízben jár el, a svájci nevelőszülők is felkeresik a telepeket.

1924-ben a hatóság megmozdúl ezen áldatlan állapotokkal szemben. A régi telepvezetőket felmentik és újabbakat bíznak meg, helyszíni szemlék alkalmával kezdik az iskolákat kiüríteni (Baross-utca). 1925. június 30-án az Országos Menekültügyi Hivatal rendeletre feloszlik és az egész menekültügyet az Állami Lakások Főgondnokságának adja át. Megindul a likvidálás s a főváros átengedi a menekültügy szolgálatára a Zita telepet. 1925. augusztusában a devasztált Peterdy-utcai polgári iskolát ürítik ki,

a Munkácsy-utcai állami ráépítéses bérházba. Ezidőszerint három iskolát foglalnak még el a menekültek, a Lajos-, Elemér- és a Dembinszky-utcai iskolákat. A Lajos-utcai iskolában 16 menekült család és 19 magános menekült, az Elemér- és Dembinszky-utcai iskolában 46 menekült család és 12 magános tartózkodik. A magánosok különféle foglalkozásúak, van köztük tisztviselő, diák, varrónő, nap-számos, munkás.

A kitelepítési kísérletek már 1921-ben megindultak, amidőn az iskolaszékek, a szülők értekezletei megmozdultak és a népjóléti miniszter úrhoz deputációban fordultak. A főváros tanácsa 1924-ben, 1925-ben, 1926-ban, 1927-ben több ízben felterjesztést intéz ugyancsak a népjóléti miniszterhez az iskolák sürgős kiürítése érdekében. 1924. március 26-án dr. *Csilléry* András képviselő interpellál a törvényhozásban ez ügyben. Maga a székesfőváros törvény hatósági bizottságának közgyűlése is mindent elkövet az iskolák visszaszerzése ügyében. Sajnos, mindezen eljárásnak semmi eredménye nincs.

A főváros közoktatási ügyosztálya a közelmúltban a főváros tanácsa közben jöttével ismét a népjóléti miniszterhez fordult s kérte, hogy legalább a magánosokat, az úgynevezett albérlőket, akik már most a javult viszonyok mellett a fővárosban el helyezkedhetnének, lakoltassa ki. A népjóléti miniszter ehhez hozzá is járul, azonban amidőn bírói eljárás útján a kilakoltatásra kerül a sor, ezen rendelkezését felfüggeszti és ez a helyzet még ma is változatlan.

Szolgáljon egynéhány statisztikai adat a már kiürített épületek költséges helyreállítását illetőleg. Ezen helyreállítás és tatarozás költségeit a főváros fizette ki, illetve előlegezte.

A Baross-utcai iskola tatarozását 1924-ben végezték, összesen 1,365.000.000 koronába került. Ezen költség a népjóléti és a honvédelmi tárcát terheli, ez időszerint ideiglenes kiadásként szerepel a fővárosnál. A Telep-utcai épület tatarozása 1,278.258 koronát tett ki, ebből a bizottság 1,259.928 koronát a honvédelmi tárca terhére írt elő.

A II. Szegényház-utcai iskolaépület igénybevételeből eredő károk megállapítására a vegyes bizottság az iskola-

építés helyreállítási költségeit 1925-ben a honvédelmi tárca terhére 1,4(58.914 koronában állapítja meg, a népjóléti és munkaügyi miniszter tárcája terhére pedig 83,743.399 korona, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteri tárca terhére pedig 125,623.373 korona térítési összeg esik. A Peterdy-utcai iskola helyreállítása 780 millióba került. A helyreállítási költségek legnagyobb részét a székesfőváros közönségének kellett fedeznie. A tartozásokból egyedül a közoktatási minisztérium térítette vissza az előírt összegeket. Egyéb statisztikai számadatokat szolgáltatni nem tudunk, mivel a többi iskoláknál az elszámolási eljárás folyamatban van.

Bármennyire is szíven viselte a főváros a menekülteknek súlyos helyzetét s igyekezett őket az első nehéz pillanatokban hajlékkal, élelemmel ellátni, de midőn ezt tette, abban a reményben volt, hogy ez egy átmeneti állapotot jelent és hamarosan visszakapja iskoláit, amelyekre égetően szüksége van. Sajnálatos meg kell azonban ugyan csak állapítani, hogy ez az átmeneti állapot immáron *tizenegy* esztendeje tart és ma is találunk még három oly iskolát, éppen a legfrekvenciáltabb iskolalátogatottsági helyeken, amelyeket a menekültek még ma is lefoglalva tartanak. Ennek következménye képen a székesfővárosnak az ezen körzetekbe tartozó gyermekeket iskolai célra nem alkalmas, bérelt épületekben, továbbá a környékbeli iskolákban összezsúfolva, óracsonkításokkal kell iskoláztatni.

Most, amidőn a lakásviszonyok javulnak, semmi értelme sincs, még jótékonyági szempontból sem, hogy ezen iskolák ezt a célt szolgálják annál is inkább, mert miként azt a legutolsó költségvetés is mutatta, anyagiak szempontjából a főváros iskolákat nem tud építeni s imc vannak még iskoláink, amelyek nem a pedagógiát, hanem ez esetekben az »ügynevezett« szociálpolitikát szolgálják. A főváros igyekezett újabban sürgősen intézkedni aziránt, hogy ez a tarthatatlan helyzet végre megszűnjék s most már csak a megértő, nemesen gondolkodó népjóléti miniszteren múlik, hogy ebben a fővárost támogassa. Ez alkalommal is a főváros óriási anyagi áldozatot kell, hogy hozzon, hogy az iskolákat használható állapotba tegye, mert bárki ha most belép ezen iskolaépületekbe, a tönkremenés leg-

szomorúbb állapotát találja, ahol jóformán azt mondhatjuk, hogy csak a puszta falak maradtak meg, de ezeknek helyrehozása is nagy költségbe fog kerülni.

Ezekben írtam meg teljes tárgyilagossággal a menekültügy egyes pontjait az iskolákkal kapcsolatosan. Bár nekem is a szívemen fekszik a menekülteknek súlyos helyzete, de azért erősen megrendít, hogy ebből kifolyólag a fővárosnak óriási anyagi kára volt és az iskolákat az eredeti céltől egy évtizeden át elvonták, valamint hogy az iskolák jóformán devasztálva kerülnek vissza hatáskörünkbe.

II.

Az iskoláknak tulajdonképeni rendeltetésüktől való huzamosabb elvonása nemcsak anyagi károkat okozott, — melyeket elvégre is anyagi áldozattal előbb-utóbb rendbe lehet hozni, — hanem ennél jelentősebb az a kár, amely a tanuló-ifjúságot, a jövő reménységét, lelkiekben érte. A háború alatt a családfő távolléte és a gondolával is túlterhelt családanyák kisebb fegyelmező ereje folytán még nagyobb szükség lett volna az iskola nevelő és fegyelmező munkájára, — de ez a szükség még fokozódott a háború után, mikor a két forradalom romboló hatása és a nagy gazdasági válságok következtében szinte alapjaiban rendült meg polgári társadalmunk. A legnagyobb erkölcsi kárral járt tehát éppen ezekben az időkben az iskolák annyi kényszerű szünetelése és a tankötelezettség nagyarányú elhanyagolása.

Az intézkedésre hivatott és erkölcsi felelősségüket is mélyen átérző tényezőknek természetes törekvése volt tehát: az iskoláknak eredeti céljuk szolgálatába való visszaállítás, a tanköteles gyermekek iskolába járatásának kikényszerítése. De ezen túlnenőie is mindent meg kellett tenni arra, hogy ifjúságunk testben-lélekben erősödjék.

Ezt a célt kívánták szolgálni azok a *gyermeknyaraltatási akciók*, melyeket a székesfőváros tanácsa az elmúlt években lefolytatott. A gyermeknyaraltatás nagy fontosságáról nem is kell külön szólni, hiszen a testileg is erősen elmaradt, gyengén táplált és minden betegségre hatványo-

zottabban hajlamos gyermekeknek más környezetbe vitele, a nyári szünet idején való üdültetése, jó levegőn, jó táplálás mellett és kellő felügyelet alatt tartott kihelyezése nyilvánvalóan szükséges és nagy jelentőségű.

Sajnos, az anyagi erők csekélyége csak a valóságos szükségleten nagyon alúlmaradó mérvű nyaraltatást engedett meg eddig. így *1922-ben* (másfélmillió korona költséggel) 250 gyermeket nyaraltatott a Tanács öt fővárosi telepen. *1923-ban* az öt fővárosi üdülőtelepen 218, vidéken pedig 346 (összesen 564) gyermeket sikerült nyaraltatni (21,107.511 korona költséggel.) *1924-ben* a fővárosban 140, a vidéken pedig 363 (összesen 503) gyermeket nyaraltatott a főváros (107,000.000 korona költséggel). *1925-ben* már kiadósabb ez az akció, amennyiben 742 gyermek nyaralt (188.312,956 korona költséggel).

Igazi lendületet és a célt sokkal jobban megközelítő kiterjedettséget 1926. évben nyert a nyaraltatás ügye, amikor is a *Főméltóságú Kormányzó* né nagyértékű védősége, *Ripka Ferenc dr.* főpolgármester és *Sipöcz Jenő dr.* polgármester támogatása mellett, *kezd&ményezésemre* kerekszámban 6.000 gyermek részesült (1.400 milliós költséggel) a kéthónapos üdülés áldásában. Hogy mit jelent az üdültetés a gyermek ellenálló képességének, testi (s ezzel lelki) erejének növelése szempontjából, azt jellemezheti az a megállapítás is, hogy az 1926-os nyaraltatás során a gyermekek átlagos súlygyarapodása 3—3.5 kg. volt, de előfordult 9—10 kg.-os súlynövekedés is.

A nyaraltatás azonban még az 1926. évben sem érte el a tényleges szükség mérvét, minthogy körülbelül 12.000 gyermeket kellene évente üdülésre küldeni.

A nyaraltatás módját illetőleg az a tapasztalat, hogy legcélszerűbb az állandó felügyelet alatt, csoportosan eszközölt üdültetés, szemben az egyes családoknál történő egyéni kihelyezéssel, miért is a jövőben természetesen ennek a megoldási módnak minél tökéletesebb és minél nagyobb arányú kifejlesztésére kell törekedni. —Az pedig csak természetes, hogy ha a pénzügyi helyzet nehézségei és egyéb körülmények nem korlátozzák: ezekhez az akciókhoz meg lesz a jövőben is a legteljesebb megértés és buzgalom az arra hivatott tényezők körében, hogy ezáltal előbbre vihessük

gyermekeink, jövő generációnk oly nagyon szükséges testi-lelki »szanalását«.

HL

Szolgálja még az iskola az egészségügyön kívül a testnevelést nemcsak tornatermekben, rendszeres tanítással, hanem akkor is, amidőn a fővárosban levő összes leventegyeseletnek (170) hajlékot ad és az iskolán kívüli ifjúsági testnevelést előmozdítja.

Ugyanazok az okok, melyek az iskolai nevelés, gyermek-óvás fontosságát és nemzeti jövőnkre való kihatását minden gondolkozó ember előtt nyilvánvalóvá teszik, szinte parancsolólag követelik meg az iskolaköteles koron túli ifjúság-védelem, a társadalmi testnevelés ügyének fellendítését is. Nem tudnék erre klasszikusabb indokolást idézni, mint hogy hazánk *Főméltóságu Kormányzójának* a kultusz-miniszterhez, a testnevelési törvény végrehajtása tárgyában, intézett leiratából veszem a következőket: »Hazánk súlyos helyzetéből folyó anyagi bajaink és az elharapózott tömegbetegségek a nemzeti testi egészségét is megtámadták. A magyar jövőnek tartozunk azzal, hogy minden erőnk megfeszítésével kiemelkedjünk ebből az állapotból és testileg is épőbb és erősebb nemzedéket neveljünk. Éhez elsősorban a testnevelés ügyének felkarolása vezet, amely ekként most a legfontosabb nemzeti ügyeinknek egyikévé vált. Ennek tudatában . . . midőn a testnevelésről szóló 1921. évi Lili, t. c. életbelép, . . . szükségesnek látom, hogy az egész magyar társadalom is tette- és áldozatrakész érdeklődést tanúsítson a testnevelés iránt, mely csak az esetben vehet igazi lendületet, ha a hivatalos tényezők támogatását megértő társadalmi tevékenység egészíti ki.«

A Kormányzó Úr ezen nyönyörű szavai mutatják, mennyire tudatában van annak, hogy mily nagyjelentőségű az iskolán kívüli társadalmi testnevelés szegény hazánkra, annak minden városára és községére ezekben a nehéz, súlyos időkben, amidőn a vesztett háború és a következő válságos helyzet után nemcsak anyagilag és testileg romlottunk le, hanem fegyelem tekintetében is erősen meglazultunk. At-érezte mindenki, hogy ezen a körülményen mindenképen segíteni kell és átérezték azt is, hogy ezt csak az ifjú gene-

rációnak helyes irányban való nevelésével, erkölcsnemesítésével és testi fejlesztésével lehet elérni. Ez a kérdésünk nemzeti ügy, mert a jövő generáción múlik, hogy miképen tudjuk az erősen megrendült, s különösen mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi tekintetben megrongált közgazdasági életünket újra talpraállítani. Nem elégséges, hogy mi folyton állami és városi támogatásokat keresünk a közéletben, hanem szükséges az is, hogy *maga a társadalom* e nagy munkában mindenkor rendelkezésre álljon és támogatást nyújtson. Maga az iskolánkízüli testnevelés ügye is javarészt társadalmi ügy és igazán ezen múlik, hogy miképen fejleszthessük ezt az intézményt naggyá, hatalmassá és a célnak megfelelővé. A társadalom maga is átérzi minden rétegében ennek a kérdésnek nagy fontosságát. Ha a nagyközönség nem vonakodik anyagi és erkölcsi tekintetben szívvél-lélekkal igazán szolgálni az ügyet, ha átérzi — a közelmúlt szomorú időkre való visszapillantással — hogy egyrészt csakis ezen az úton sikerül megoldani azt a nehéz problémát, hogy az elmúlt szomorú idők vissza ne térjenek, másrészt viszont, ha meggondolja, hogy csak igazi, hazafias lélekkal, a haza és szülőföld iránt érzett igaz ragaszkodással lehet nevelni igazi polgárokat, akik az országnak, hazának, városnak gerincei lesznek, akkor talán sikerül ama hazafias felbuzdulásból folyton hangoztatott szent gondolatot megvalósítani s Magyarországot újra megalapítani.

Ezekben kívántam vázolni e könyv célja szerint a »nagy vihar« az iskola-és nevelés-ügyre mért anyagi és erkölcsi hatásait. Vázoltam azt is, hogy mi történt már és minek kell történnie a jövőben az anyagi, erkölcsi, testi-lelki károk helyrehozatalára. Azzal a hittel tettem ezt, hogy buzgalunk és ügyszeretetünk mellett a jövendő azt is valóra váltja, ami ma csak terv, elgondolás, jószándék csupán, de aminek tette kell érlelődnie, hogy elmondhassuk: Jövendőkkal jól sáfarkodtunk . . .